

Social Work & Education

© SW&E, 2020

УДК 364.63-027.553;364-78

DOI: 10.25128/2520-6230.20.3.1.

Вікторія Нестерчук,
аспірант кафедри соціальної
роботи Луганського
національного університету імені
Тараса Шевченка,
м. Старобільськ, Україна;
librarydz_ldmu@ukr.net

ORCIDiD: 0000-0002-0279-3898

Article history:

Received: July 20, 2020

1st Revision: August 15, 2020

Accepted: September 30, 2020

Нестерчук, В. (2020). Домашнє насильство як феномен соціальної роботи. Vol. 7, No. 3. Ternopil-Aberdeen, 2020. pp. 254-262. DOI: 10.25128/2520-6230.20.3.1.

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Анотація. Стаття присвячена розгляду гендерних аспектів проблеми сімейного насильства. Домашнє насильство розглянуто як феномен соціальної роботи. Зроблено аналіз змісту поняття домашнього насильства по відношенню до жінок. В українському суспільстві насильство над жінкою існує на протязі тривалого періоду. В першу чергу слід виділити сімейне насильство, оскільки ця форма насильства проти жінок існувала завжди, але як соціально-психологічна проблема донедавна не усвідомлювалася. Тема насильства по відношенню до жінок більш пильно розробляється близько трьох останніх десятиліть, проте до цього часу не існує універсального уявлення про те, що вважати насильством; відсутні чіткі критерії, що відокремлюють насильство від ненасильства.

Статистичні дані щодо поширеності насильства вважаються заниженими. Справжні масштаби цього явища залишаються неясними у зв'язку з тим, що багато жертв не можуть диференціювати момент, коли сімейні конфлікти перетворюються у відкриті прояви насильства. Багато авторів говорять про те, що насильство - інтерактивний процес. Для його пояснення необхідно враховувати поведінку обох сторін. Згода з насильством і готовність до нього є результатом соціального навчання - соціалізації, що розглядається відповідно з біографічним досвідом.

Ключові слова: домашнє насильство; насильство по відношенню до жінок; фізичне насильство; сексуальне насильство; психологічне насильство; економічне насильство.

Вступ

Історично сім'я завжди була колискою нації, вона була і є запорукою того, що у держави є майбутнє. Відповідно, благополуччя і стабільність сім'ї як найважливішої структурної складової суспільства є умовою його соціально-економічної і політичної стабільності, гарантом стратегічної безпеки будь-якої держави. Не випадково державна сімейна політика стає сьогодні одним з пріоритетних напрямків соціальної політики в Україні. Проте сім'я, в тому числі українська, в сучасному світі знаходиться в стані кризи, що проявляється в цілому ряді чинників і деструктивних процесів. Одним з показників цієї кризи є наростання жорстокості і насильства в сім'ї. Тому вирішення цієї проблеми є одним з основних завдань державної сімейної політики.

Всупереч численним визначенням різних форм насильства, воно, на наш погляд, означає перш за все дискримінацію особистості, обмеження або обмеження її прав і свобод.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Насильство - це не завжди заподіяння фізичної шкоди людині, насильство може бути і емоційним, і соціальним, а так само в формі тероризму по відношенню до своїх домочадців. Насильство з точки зору психології та педагогіки завжди супроводжується негативними переживаннями, стресовими ситуаціями, депресивними станами об'єкта насильства: біль, негативні емоції, такі як шок, запеклість, озлобленість, страх, ненависть, і безліч інших емоцій, що приводить, до саморуйнівної поведінки, а також завдає значної шкоди особистісному і соціальному розвитку, що не дозволить повною мірою ефективно адаптуватися до суспільства, і в цілому призведе до порушення процесу соціалізації (Келлі, 2011). Основна сила, рушійна кривдником - прагнення встановити повну владу над дружиною (партнеркою). Для проведення дослідження були використані наступні методи: аналіз документів, наукової літератури та нормативно-правової бази. Метою роботи є дослідження домашнього насильства над жінкою як феномена соціальної роботи.

Американська дослідниця, психолог і видатний фахівець з проблеми сімейного насильства Лінор Уокер в своїх дослідженнях вперше підкреслила, що для того, щоб сімейний конфлікт міг потрапити в категорію домашнього насильства, необхідно, щоб хоча б двічі повторилася ситуація, пов'язана з використанням насильницьких методів одним з партнерів (Емельянова, 2008).

Дослідження, проведені в Шотландії, показали, що за статистикою правопорушень, пов'язаних зі злочинами проти своїх близьких, жінки є постраждалими в 94 відсотках випадків, а кривдниками - лише в трьох відсотках (Емельянова, 2008). Слід враховувати, що, звичайно, не тільки жінка страждає в ситуації насильства. Говорячи про небезпеку, яку представляє собою насильство

в сім'ї і про масштаби його впливу, необхідно враховувати, що, навіть якщо насильницькі дії спрямовані тільки на одну людину, всі інші члени сім'ї також виявляються схильні до того, що позначається дослідниками як «вторинна виктимізація», вона полягає в переживанні свідками насильства тих же самих психологічних наслідків, яких зазнає жертва. Особливо важкі переживання випадають на долю дітей, що спостерігають за тим, як батько знущається над матір'ю (Загвязинский, 2002).

Питання, що стосується насильства над жінкою в сім'ї, є однією з глобальних проблем сучасного суспільства. Варто відзначити той факт, що, в Україні кількість випадків жорстокого поводження в сім'ї, по відношенню до її членів, з кожним роком зростає. Дана проблема існувала завжди і у всіх культурах, соціумах не залежно від того, високорозвинене це суспільство чи ні. Однак винесення цього питання на обговорення в суспільстві, до теперішнього часу було заборонено. На проблеми жорстокого поводження в сім'ї стояв гриф секретності, як то кажуть, не потрібно виносити сміття з хати, проблеми які виникають в сім'ї, повинні залишатися в ній та вирішуватися нею. Але на сучасному етапі розвитку суспільства, проблема насильства в сім'ї починає усвідомлюватися членами соціуму і поступово вирішуватися, так як стало очевидно, що насильство в сім'ї веде за собою серйозні наслідки.

У підтвердженні актуальності даної проблеми, не варто забувати, що зараз в рішенні проблеми домашнього насильства над жінками, створюються організації, які надають підтримку жінкам постраждалим, від різних видів насильства, це і сексуальне, і фізичне, і емоційне та інші.

Мета та завдання статті: здійснити аналіз поняття домашнього насильства як такого, що є феноменом соціальною роботи України. Теоретично обґрунтувати необхідність впровадження технологій комплексної роботи з жінками, які є жертвами домашнього насильства.

Методологічна основа дослідження складається з: теоретичного методу - аналіз наукової літератури, систематизації змісту, типологізації, порівняння, обґрунтування; статистичний; діагностичний методи дослідження.

Основна частина

Насильство в сім'ї є соціальною проблемою сучасного суспільства, як доказ можна навести такі аргументи: по-перше, зростає інтерес до сім'ї, як до одного з найважливіших інститутів соціалізації особистості і самостійного, незалежного осередку суспільства; - по-друге, виникає потреба в соціальному супроводі, в соціально-педагогічній підтримці і захисту «сімей групи ризику», тому що, найчастіше саме в таких сім'ях виникає насильство, спрямоване в першу чергу на більш слабких її членів, це можуть бути не тільки дружина але і діти або бабусі,

дідусі, які є незахищеними, і вимагають до себе більшої уваги, інтересу, турботи і догляду; - по-третє, потребою соціально - педагогічної профілактики, а в деяких випадках і корекції насильства в сім'ї.

До профілактичних заходів можна віднести педагогічну освіту подружжя, а також соціальний робітник може здійснювати координацію міжвідомчих організацій з метою результативності профілактичних процедур. Корекція насильства в сім'ї спрямована на створення програм, проєктів по нормалізації психологічного клімату в сім'ї, гармонії в дитячо-батьківських відносинах, і зниження рівня негативних якостей особистості (агресивність, тривожність, імпульсивність та ін.).

Поняття домашнього насильства над жінками тісно пов'язане з таким явищем як агресія. За своєю суттю насильство - це форма прояву агресивної поведінки. Агресія являє собою тенденцію або сукупність тенденцій, що проявляються в реальній поведінці або фантазуванні, мета яких полягає в тому, щоб завдати шкоди іншій людині або групі, знищити, принизити, примусити до будь-яких дій тощо (Келлі, 2011).

На сьогоднішній день загострилися багато проблем, в їх числі і соціальні. До їх числа можна віднести і проблему зростання випадків застосування насильницьких дій по відношенню до жінки. Причому найстрашніше, що насильство розглядається тільки як заподіяння фізичної шкоди, проте насильство може проявлятися в різних видах, це і психологічне, і емоційне, і моральне, і сексуальне, і навіть економічне.

Причин виникнення насильства в сім'ї велика кількість. Вони визначаються впливом різного ступеня різних за своїм змістом факторів. Ці чинники не можна розглядати окремо, адже вони впливають і визначають причину насильства в сім'ї у сукупності. Саме тому прийнято розглядати і вивчати фактори, а потім і виниклі у зв'язку причини, що спонукали насильство в сім'ї як одне ціле.

По-перше, насильство може мати соціокультурну природу. По-друге, жорстоке поведіння може бути наслідком особистого життєвого досвіду індивіда або індивідів, яке в подальшому буде засвоюватися нащадками і передаватися від покоління до покоління. Третя група причин пов'язана з «травмою дитинства». Іншими словами, людина в ранньому дитинстві пережив негативний досвід, в наслідок цього виникає здатність індивіда зганяти на свою сім'ю, образи і дитячі комплекси. По-четверте, соціальна та психологічна декомпенсація. На людину завжди будуть діяти зовнішні впливи і подразники, які будуть перевищувати рівень особистої стійкості, стресостійкості людини і, як результат, не справляючись з цим явищем, людина самостверджується за рахунок слабших, на людях які не можуть в силу своїх причин дати відсіч (Келлі, 2011). П'ята група причин пов'язана з особистісними характеристиками. Наприклад, якщо у людини

занадто розвинений домінуючий тип характеру або людина з підвищеним рівнем агресивності.

В Україні насильство в сім'ї в різних його формах набуло значних масштабів, а боротьба з ним ведеться незадовільно. Близько 30-40% всіх тяжких насильницьких злочинів скоюється в сім'ї. Особи, які загинули і отримали тілесні ушкодження на ґрунті сімейно-побутових конфліктів, міцно займають перше місце серед різних категорій потерпілих від насильницьких злочинів і значно випереджають за кількістю жертв від нових видів насильницьких злочинів. Жінки і діти складають 70% всіх жертв тяжких насильницьких посягань, скоєних в сім'ї. Діти, люди похилого віку, інваліди, жінки, не здатні захищати себе внаслідок залежного становища в сім'ї, складають щорічно більше третини (38%) всіх убитих через нездорові сімейно-побутові відносини. Виросли до масштабів соціально значущого явища вбивства з метою позбавлення від хворих і немічних членів сімей, а також з метою оволодіння їх правами на власність (Ковальова, 2007).

Соціальна робота з жертвами сімейного насильства повинна ґрунтуватися на тому постулаті, що насильство в сім'ї - це соціальне явище, що характеризується взаємозв'язком і взаємопроникненням різних його форм (таких як фізичне, сексуальне, економічне насильство, жорстоке поводження, психічне насильство, примус до споживання алкоголю, наркотичних засобів в немедичних цілях, до заняття проституцією та інші злочинні діяння).

Отже, і світовий, і вітчизняний досвід підказують, що орієнтація на каральну функцію закону не забезпечує безпеки в сім'ї, необхідно створення комплексу заходів - програми екстреної та довготривалої допомоги жертвам насильства та їхнім родинам, спеціальні програми консультування та психологічної корекції для винуватця насильства, жертви і інших членів сім'ї, включаючи дітей.

Відповідно потрібно об'єднання зусиль правоохоронних органів, судів, соціальних служб, кризових центрів, психоневрологічних диспансерів, громадських правозахисних організацій, освітніх установ.

Мова йде не просто про якийсь комплекс заходів, а про дуже складний механізм, який об'єднує діяльність представників різних структур, далеких одна від одної організацій, найчастіше включених в різні відомства.

В даний час не існує єдиної думки про те, що ж є джерелом насильства в сім'ї. Це пов'язано з тим, що прояви насильства в сім'ї настільки різноманітні і причини у кожної людини свої, тому неможливо виявити універсальної першопричини насильницької поведінки в сім'ї.

Результат насильства в сім'ї це «психологічна бомба уповільненої дії», яка включає в себе порушену соціалізацію та самореалізацію в цілому, хронічні депресивні стани, низьку самооцінку, яка призведе до низької комунікабельності,

самодеструктивної поведінки особистості, проблем функціонування в подружній і батьківській ролях, і в суспільстві в цілому.

Загальна модель роботи з випадками домашнього насильства над жінками в Україні, поки що не сформована. Цю проблему можна вирішити тільки в тісному контакті з правоохоронними органами, закладами охорони здоров'я, соціального розвитку і освіти. Сімейна жорстокість не може розглядатися як приватна справа членів сім'ї.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином в Україні соціальний працівник стає ключовою фігурою в цьому ланцюжку. Він не тільки безпосередньо працює з сім'єю, але і несе відповідальність за координацію зусиль різних структур. Підготовка до ролі координатора вимагає додаткових знань, знайомства з сучасними соціально-правовими технологіями, розуміння труднощів практичної роботи кризових центрів, які створили за останні три роки унікальні методики роботи з жертвами насильства і членами їх сімей, і інших громадських організацій.

Необхідні зміни в кримінальному законодавстві, прийняття закону про запобігання насильства в сім'ї. Потрібна розробка комплексної системи соціальних заходів щодо захисту прав людини в сімейній сфері і по профілактиці сімейних злочинів. За допомогою ЗМІ слід здійснювати пропаганду ненасильницьких методів вирішення домашніх конфліктів. Зокрема, має сенс запровадити в практику радіо і телебачення консультації.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці й реалізації технологій комплексної роботи з жінками, які є жертвами домашнього насилля.

Література

Домашнє насильство в Україні. (2000). Звіт за результатами дослідження організації. Правозахисники Міннесоти. К. 27 с.

Емельянова, Е. В. (2008). *Женщины в беде*. Программа работы с жертвами домашнего насилия. Достоинство любви. СПб.: Речь, 212 с.

Єсипенк, О. М. (2009). *Роль центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді в організації та наданні допомоги /послуг особам, які вчинили насильство* Луганськ : Луганський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, 19 с.

Європейська база медико-статистичної інформації. Здоров'я для всіх. Отримано з : www.medstat.com.ua.

Загвязинский, В. И. (2002). *Основы социальной педагогики*; под. ред. П. И. Питкасисного. М.: Педагогическое общество России, 160 с.

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001, № 86.

Трубавіна, І. М. (2004). *Запобігання і протидія насильству в сім'ї: метод. матеріали*, К.: ДЦССМ, 107 с.

Келлі Ліз. (2011). *Насильство щодо жінок і дітей. Новий погляд на поліцейську діяльність, її інноваційність і професіоналізм: посібник*. Львів: Астролябія, 176 с.

Кобикова, Ю. (2009). *Проблема насилія в семье глазами студентов психологов*. Гендерний журнал «Я». №2, 21 – 22 с.

Ковальова, О. В. (2007). *Запобігання насильству в сім'ї: досвід штату Іллінойс США*. Південноукраїнський правничий часопис. № 3, 41 – 43 с.

Кочарян, Ю А. (1996). *Личность и половая роль: симптомокомплекс маскулинности / фемининности в норме и патологии* : дис. д-ра психол. наук : 19.00.01. Харьков, 418 с.

Кочемировська, О. О. (1999). *Сучасний стан вивчення проблеми насильства: огляд традиційних концепцій та результати психосемантичного дослідження*. Вісник Харківського ун-ту. Сер. Психол. № 460, 68 -71 с.

Кургановская, Н. (2011). *Формирование навыков ненасильственного поведения у школьников и школьниц* // Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції Гендерна освіта - ресурс розвитку паритетної демократії. Тернопіль, 687 – 696 с.

Луценко, О. А. (2011). *Технології профілактики домашнього насилля. Організація роботи з суб'єктом насильницьких дій: навчально-методичний посібник*. Суми, Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 92 с.

DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN AS A PHENOMENON OF SOCIAL WORK

Victoriia Nesterchuk, Post-graduate student of the Department of Social Work of Taras Shevchenko Luhansk National University, Starobilsk, Ukraine; librarydz_ldmu@ukr.net

Abstract. *The article deals with the gender aspects of the problem of domestic violence. Domestic violence is researched as a phenomenon of social work. The content of the concept of domestic violence against women is analyzed.*

Today, state family policy is becoming one of the priorities of social policy in Ukraine. However, the family, including the Ukrainian one, in the modern world is in a state of crisis, which is manifested in a number of factors and destructive processes.

In Ukrainian society, violence against women has existed for a long period. First of all, domestic violence should be distinguished, since this form of violence against women has always existed, but until recently it has not been recognized as a socio-psychological problem.

The concept of domestic violence against women is closely related to such a phenomenon as aggression. In essence, violence is a form of aggressive behavior.

Today, many problems have escalated, including social ones. These include the growing number of cases of violence against women. And the worst thing is that violence is seen only as causing physical harm, but violence can manifest itself in various forms, it is psychological, and emotional, and moral, and sexual, and even economic.

The topic of violence against women has been elaborated more closely over the last three decades, but so far there is no universal idea of what to consider as violence; there are no clear criteria separating violence from non-violence.

Violence prevalence statistics are considered low. The true magnitude of this phenomenon remains implicit because many victims are unable to differentiate the moment when family conflicts turn into overt manifestations of violence.

Many authors say that violence is an interactive process. To explain it, the behavior of both parties must be taken into account. Consent and readiness for violence is the result of social learning, a socialization that is viewed in accordance with biographical experience.

The general model of coordination work of services to overcome and prevent domestic violence against women in Ukraine has not yet been formed. This problem can only be resolved in close contact with law enforcement, health care, social development and education. Domestic violence cannot be considered a private matter for family members

Keywords: *domestic violence; violence against women; physical violence; sexual abuse; psychological abuse; economic violence.*

References

Domestic violence in Ukraine. (2000). Report on the results of the study of the organization. Minnesota human rights activists. K, 27. [in Ukrainian].

Emelianova, E. V. (2008). Women in trouble. Program of work with victims of domestic violence. The dignity of love. SPb.: Rech, 212. [in Russian].

Ecipenko, O. M. (2009). The role of social services centers for families, children and youth in organizing and providing assistance / services to perpetrators of violence Luhansk: Luhansk Regional Center for Social Services for Families, Children and Youth, 19. [in Ukrainian].

European database of medical and statistical information. Health for all. Received from. URL: www.medstat.com.ua. [in Ukrainian].

Zagviazinskii, V. I. (2002). Fundamentals of social pedagogy; under. ed. P.I. Pitkasisty. - Moscow: Pedagogical Society of Russia, 160. [in Russian].

Law of Ukraine "On Prevention of Domestic Violence" of 14.05.2003. №86. [in Ukrainian].

Trubavina, I. M. (2004). Preventing and combating domestic violence: method. materials, K. : DCSSM, 107. [in Ukrainian].

Kelli Liz, (2011). Violence against women and children. A new look at policing, its innovation and professionalism: A handbook. - Lviv: Astroliabiiia, 176. [in Ukrainian].

Kobikova, U. (2009). The problem of domestic violence through the eyes of students of psychology. Gender magazine "I". №2, 21 - 22. [in Russian].

Kovaleva, O. V. (2007). Preventing Domestic Violence: The Illinois Experience. South Ukrainian Law Journal. № 3, 41 - 43. [in Ukrainian].

Kocharian, A. S. (1996). Personality and gender role: symptom complex of masculinity / femininity in normal and pathology: dis. Dr. Psychol. Science nauk : 19.00.01. Kharkov, 418. [in Russian].

Kochemirovskaia, O. O. (1999). The current state of the study of violence: a review of traditional concepts and the results of psychosemantic research. Bulletin of Kharkiv University. Ser. Psychol. № 460, 68 - 71. [in Ukrainian].

Kurganovskaia, N. (2011). Formation of skills of nonviolent behavior in schoolchildren. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference Gender Education - a resource for the development of parity democracy. Ternopil, 687 - 696. [in Russian].

Lutsenko, O. A. (2011). Technologies for the prevention of domestic violence. Organization of work with the subject of violent actions. Training manual. - Sumy, Sumy DPU named after AS Makarenko ,92. [in Ukrainian].